

İSLAMİYETTEN ÖNCE TÜRK EĞİTİM VE ÖĞRETİM SİSTEMİ

Doç. Dr. S. Savaş BÜYÜKKARAGÖZ *

Hüsnü LİVATYALI **

A- TÜRKLERİN SOSYAL, KÜLTÜREL, SİYASİ, İDARİ HAYATI VE SAN'ATI

Türklerde eğitim ve öğretim hayatı hakkında fikir edinebilmek için Türklerin tarihini, yaşayış tarzlarını, sosyal, yapısını, siyasi ve idari yapısını, san'at ve kültürel hayatını incelemek gerekmektedir.

Türklerin tarih sahnesinde görünüşleri çok eskidir. M.Ö. 3-4 bin yıllarına kadar gitmektedir. Bu konuda W. Eberhard "M.Ö. 3. bin yılın ortalarında bile, bir kısım kavimlerin kendilerinden sonraki nesillerin taşıdıkları vasıflara haiz" bulduklarını, buğday ve darı ziraati yaptıklarını atın binek hayvanı olarak çok mühim olduğunu, avcılık ve hayvancılıkla uğraştıklarını, bunların Türklerin ataları olduklarında şüphe olmadığını (1) bildirmektedir.

Türkler, M.Ö. 2000-1500 yıllarda Sayan-Altay dağlarının kuzey batı bölgesinde ve Tanrı Dağları ile Ural Dağları arasında, güneyde ise Balkaş ve Aral Gölüne ve Hazar Denizine kadar uzanan bölgede yaşıyorlardı.

Türklerin bu dönemlerine ait elimizde yeteri kadar kaynak bulunmamaktadır. Bu konuda, bugüne kadar yapılan kazılar, ilmi araştırmalar ve Türklerin yakın komşuları olan Çin ve Hint kaynaklarından istifade edilebilmektedir. Ancak özellikle Çin ve Hint kaynakları tam manasıyla araştırılıp yayınlanmamıştır.

Bu döneme ait istifade edilebilecek kaynaklarımızdan en önemlisi Oğuz Kağan Destanıdır. İkinci temel kaynak eser ise Orhun Abideleridir. X. yüzyıla kadar temel kaynak eser niteliğinde başka yazılı eser bulunmamaktadır.

Türk tarihinin parlak geçmişine atalar yadigarı kurganlar ışık tutmaktadır. Isık Gölü Cıvarı, Alma-Ata ile Bişkek çevresinde bugüne kadar birçok kazı yapılmıştır.

1970 yılında Esik kasabasında açılan bir kurganda önemli belgeler bulunmuştur. Alma-Ata'nın 50 km. yakınında Esik'deki kazıda bir altın elbise * bulundu. Bu elbise;

"Taçlı başlığında tuğlar ve oklar vardı. Belindeki kemerinin solunda bir kama, sağında bir kılıç asılıydı. Başlığın alın hizasında koç, geyik ve at kabartmaları bulunuyordu. Kabartmalara kemerde, kama kılıfında ve öteki eşyalarda da rastlanıyordu. Çizmesinden başlığına, çorabından kemerine ve silahlarına kadar her şey saf altın idi. Ceket, yüzlerce üçgen altının yine altın tellerle birleştirilmesinden meydana getirilmiştir." (2)

Şeklinde tasvir edilmektedir. Bu elbisedeki işçilik yüksek bir medeniyetin varlığını ispatlamaktadır. Burada elbiseden çok daha önemli olarak bulunan gümüş bir tabaktır. Üzerinde iki satırlık bir yazı bulunmaktadır. Yazı "Hanınoğlu Tiğin 23'ünde öldü, Isık halkının başı sağ olsun" ifadesidir. M.Ö. V. yüzyıla aittir. Bu yazı bilinen ilk Türk yazısıdır. M.S. 8. yüzyılda dikilen (720-734) Orhun Kitabeleri'nde kullanılan yazı budur. Bu iki satırlık yazı Orhun kitabelerinde kullanılan yazının en az 2500 yıl önce kullanılan bir Türk yazısı olduğunu ortaya koymaktadır. Kazılarda bulunan Hun Türklerine ait bazı eşyalardaki yazılar da henüz okunamamıştır.

Bu bilgiler ve başka kaynaklar değerlendirildiğinde Türklerin kendilerine mahsus yazıları bulunduğunu anlaşılmaktadır. Yazının icadı sebeplerinden birisi de devlet idaresidir. Çok geniş sahalara yayılmış olan büyük Türk Devletini yazı olmaksızın idare etmek imkansızdır.

Göktürk'lerin yazısından önce Ak Hunlar'ın da yazıları vardı ve aynı tür bir yazı idi. (4) Bütün bunlar tarihin en eski devirlerinden itibaren Türklerin devlet kurduklarını, yazıyı bildiklerini ve kullandıklarını açıklamaktadır. Yazının bilinmesi o ülkede çok ciddi bir eğitim ve öğretim faaliyeti olduğunu gösterir.

Devlet adamları ve hakanlar diğer ülkelere mektuplar yazmışlar, elçiler göndermişlerdir. Karşılıklı resmi belgeler teati edilmiştir. Türklerde eğitim ve öğretim faaliyeti incelenirken giriş noktası bu olmaktadır. İkinci olarak Türkler 12 hayvanlı bir takvimi hem icad etmişler, (5) hem de kullanmışlardır.

Türk Milletinin eğitim ve öğretim hayatını inceleyebilmek için elimizde yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Ancak terim olarak millet; "belli inançlara ve değerlere, muayyen karakterlere belli bir siyasî yapıya sahip olan ya da herhangi bir zamanda sahip olmuş insan topluluğu olarak tarif ve tavsif edilmektedir. (6)

Bir milletin düşüncesi, o milletin maddî kültüründe, tekniğinde, bunun temeli olan ilimde, sanatında, edebiyatında, ahlakî-siyasî davranışlarında ve idarî faaliyetlerinde tezahür eder. Bir milletin düşünce dünyasını görüp tanımak demek, onun tarih sahnesine çıktığı günden itibaren ortaya koyduğu kültür, teknik, ilim, sanat... ürünlerini, gösterdiği siyasî, ahlakî tutum ve davranışları ile idarî başarılarını görüp tanımak demektir.

M.Ö. 2000-1000 yıllarında Orta Asya'da görülen ve tam manasıyla Türkleşmiş yani millet olma özelliğini çoktan kazanmış olan bu millet devlet kurmaya başlamıştır. Büyük Hun İmparatorluğu bilinen ilk büyük Türk devletidir.

Milli Tarihimizin bu döneminde Türkler vatan edinilen yerleri ilim, teknik, kültür ve sanat eserleriyle süslemişlerdir. Maverünnehir bölgesinde Taş Devrinden kalma kümbetli çadıra benzer, ağaçtan yapılmış mesken bulunmuştur. Bu dönemde sırlı tuğla ve kiremit tekniğinin bilindiği, çok düğümlü halının Türkler tarafından dokunduğu (7) ispatlanmıştır.

Türkler devlet olarak teşkilatlanmış, kendilerine göre bir hukuk sistemi kurmuş, Ural-Altay kavimleri arasında at besleyen, demiri işlemesini bilen ve çoğunlukla diğer kavimlerin başına geçerek büyük imparatorluklar kurmaya muvaffak olmuşlardır. Çinlilerin M.Ö. XIII. asırdan beri tanıdıkları, hatta istilâlarını önlemek için III. asırda 68 metre genişlik ve 2500-3000 km. uzunluğunda Çin seddini inşa etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. (8)

Türk Tarihinin bu ilk devrelerinden itibaren iklim şartlarının da tesiriyle Türk Bozkır Kültürü gelişmeye başlamıştır. Bozkırlar çöl değildir. 500-1000 metre yükseklikteki bu düzlükler bol otlaklar ile bisiciliğe çok elverişli, kuru ziraata imkân verecek ölçüde rutubetli yayla topraklardır.

Burada bir hususun açıklığı kavuşturulması gerekmektedir. İbn Haldun'un (14. asır) Kuzey Afrika'da yaşaması sebebiyle göçebe hayatını iyi değerlendirememesi, batılı birçok bilim adamının da onun görüşüne katılarak Türklerin yaşayışı hakkında yanlış bir yargıya varmalarına sebep olmuştur. Çöldeki göçebe hayatı ile Asya bozkırlarındaki göçebe hayatını bir tutmuşlar, Asya'da doğan ve gelişen Türk kültürü ve medeniyetini doğru değerlendirememişlerdir. Bu hiçbir zaman bir çoban kültürü değildir. Türk atlı kültürü ve Türk Çadır Medeniyeti o devirdeki dünya kültür ve medeniyeti ile kıyaslanamayacak kadar üstündür.

At ve demir, bozkır kültürünün iki temel unsurudur. Bu kültür tipi, ilim, din, düşünce, ahlâk, felsefe yönlerinden de tamamlanarak bir nevi manevi değerler birliği meydana getirmiştir. (9)

Türk siyasî ve sosyal hayatında at'a ve demire verilen kutluluk, Türklerin atalarını diğer topluluklardan çok farklı bir dünya görüşü ve yaşayış tarzına götürmüştür. Türkler at, demir ve savaşçılık ile kendilerine bağladıkları insanları idare etmek üzere yeryüzünde ilk siyasî kadroları vücuda getirmiş, ilk kanun koyucu millet olmuşlardır. (10)

Türkler tarih boyunca aileye çok önem vermişlerdir. Tek evlilik görülür. Türk toplumunda Asya Hunlarından beri; ata binip ok attığı, top oynama, güreş gibi ağır spor yaptığı, savaşlara katıldığı, namus ve iffetine düşkün olduğu yabancı kaynaklarca da kabul edilen Türk kadınının itibar sahibi olup, muharebede düşman eline

geçmesi büyük zillet sayılırdı. Türklerde ailede akraba adlarının çokluğu aileye verilen önemi göstermektedir. Esasen eski Türk devleti iki sosyal birliğe dayanmaktadır: Aile ve Ordu. (10)

Türklerde devlet fikri herşeyden önce gelişmiştir. Yasama ve yürütme sorumluluğu Beylere (Budun-Hakan) aittir. Memleket çapında vergi, asker toplama, orduyu tanzim, sevk ve idare etme ve vergi hakkı hükümdarlara verilmiştir. Gerekli görüldüğünde bu yetkiler meclislere devredilmiştir. (12)

Türklerde istiklal (oksızlık) Bozkır Türk cemiyet ve devletinde çok eskiden beri daima var olmuş, hürriyetini kaybetmemek için en yakın yardımcısı at olmuştur. Bu ona hükmetme gücü aşlamıştır.

Ülke, her müstakil devlet gibi hak ve yetkilerini kullanmıştır. Türk Kültüründe bayrağın dalgalandığı yer vatandır. Türk toplumunda insanlar ferdî hukukla donatılmış, iktisaden hür olmuştur. (13)

Türk kültüründe kanun (töre) hakimdi. Kararlar buna göre verilirdi. (14)

Türk hükümdarlık anlayışı karizmatiktir. Yetki ve kudret "Tanrı tarafından bağışlanan" bir husus olarak kabul edilmiştir. İktidar kavramı Kut tabiri ile ifade edilmiştir. Türk cihan hakimiyeti mefkûresi hiç sönmeyen bir duygu olarak yaşamış, Türk fütühat felsefesinin temel dayanağı olmuştur. Bilge Vezir Uluğ Türk, Oğuz Han'a "Gök Tanrı dünyayı sana bağışladı" demiştir. Orhun Kitabeleri'nde de benzer ifadeler vardır. (15) Kutadgu-Bilig (11. asır) Kenzül Kübera (15. asır) adlı eserlerde de aynı ifadeler bulunmaktadır.

Türklerde daimi bir ordu mevcuttur. Kadın, erkek, yaşlı genç herkes her an savaşabilecek durumda idi. Temeli süvarilere dayanırdı. Ciddi bir teşkilata sahipti. Spor bir savaş oyunu gibi idi. Türk atlı birliklerinin ceket, pantolon, Hun başlığı, çizme giydikleri, Çin'e bu giyim tarzının Türklerden geçtiği bilinmektedir.

Türk devlet hayatında az da olsa yargı usul ve şekilleri vardır. (16)

Türklerde beslenme kültürünün, giyim, endüstri ve el sanatlarının gelişmiş olduğunu görüyoruz.

Atın, koyunun ve sığırın ehlileştirilmesi, et, süt, deri ve yününden istifade edilmesi hayati bir önem taşımaktadır. Yoğurt Türk bozkırlarından dünyaya yayılmıştır. Yemek kültürü gelişmiştir. Bu konuda Bahaddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş adlı eserinin 4. cildini Türklerde beslenme kültürüne ayırmıştır. (18)

Giyim eşyası üretiminde koyun, kuzu, sığır, tilki ve deve yünü ve keçi kılı kullanılmıştır. Bez dokuma, portre işlenmiş kumaş ve süslü aplike kumaş iç çamaşırı gömlek dikme ve giyme ve kendir yetiştirme dünyada ilk defa Türklerde görülmüştür.

Türklerde yüksek bir harp sanayi olduğu demirin işlenmesi, bakır, bronz, altın, gümüş işleyiciliği, bıçak, tel, küpe, diğer süs eşyaları yapıldığı kurganlarda bulunan bu tür eşyalardan anlaşılmıştır.

Demircilik ve madencilik sanatında çok ileri gidilmiştir. Mükemmel kılıç, kalkan, kargı, mızrak, demren üretimi Türkler tarafından geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Bozkır kültüründen sonra Miladi VI. asırda Hz. Muhammed devrinde Süreyç isimli bir Türk'ün Mekke'de kılıç ürettiği ve çok meşhur olduğu bilinmektedir. (20)

Türk Bozkır kültüründe el sanatlarındaki gelişmeler olarak ayrıca, kemer, toka, ok kutusu, kare mahfazası, zırhlar, tolgalar, tabak, maşrapa, heykeller, kazan, ibrik, kova, otağ, araba, at tehzizatı, eğer ve koşum takımlarının yapılmış olması geniş bir esnaf ve sanatkâr kitlenin varlığını ispatlamaktadır. Halıcılık, kilimcilik, debbağ, çizmeciler, çorapçılar, börkçüler, dökümcüler ve terzilerin var olduğunu da ilave etmek gerekir. Hanımların gergef işledikleri de kaydedilmelidir. Ayrıca marangozlar ve tahta oymacıları vardır. Masa, sandalye, koltuk, dolap, karyola, yaptıkları evlerde perde ve ütünün kullanıldığı bilinmektedir. (21)

Her kültürün olduğu gibi bozkır kültüründe de kendine mahsus bir sanat anlayışı vardır. Bozkır San'atı kılıç ve hançer kabzalarına, kemer tokaları ve diğer süs eşyalarına, koşum takımlarına, pâr, keçi, koyun, kurt, yırtıcı kuşlar, geyit, at, vb. hayvanların birbirleri ile ilgili mücadelelerini anlatan motiflerin işlendiği, hülûmdar otağ ve tahtlarına kıymetli madenler tatbik ettikleri görülmektedir. Orhun Abideleri gibi Anıt-Kabir nev'inden bazı mimarî eserlere sahip oldukları, inşaat duvarlarına kahramanların savaşlarını anlatan figürler çizdikleri ele geçen kalıntılardan öğrenilmektedir. Kültigin Abidesi'nin kablumbağa bir kaideye oturmuş olması, Kül-Tigin'in güzel yontulmuş mermer bir büstünün bulunması, Türk plastik sanatları hakkında bir fikir vermektedir.

Eski Türk toplumunda müziğin de önemli bir yeri vardır. Atilânın sefer dönüşünde güzel giyimli Hun kızlarının saflar halinde şarkı söyledikleri, Atila'nın Burgond kralına bir Hun orkestrası gönderdiği bu konudaki bulgular arasındadır. Türklerde askerî mızıkânın yaygınlığı, bando ve mehterin ilk şekilleridir. Kahramanlık ve aşk şarkıları... kopuz denilen saz eşliğinde söylenirdi. (22)

Türklerin kendilerine göre bir düşünce ve ahlak anlayışı, "at ve demir" üzerine kurulu kendine has bir kültürü vardır. Ancak aynı bölgelerde yaşayan başka kavimlerde aynı özellikler yoktur. Türkler at üstünde kendilerini başkalarına üstün hissetmişler ve atın sürati sebebiyle istediklere yere ulaşabilmişlerdir.

Türklerin dikkat çekici bir ahlakî özellikleri vardır. Türkler; rahat döşekte ölmekten, esir olmaktan, kadınların düşman eline düşmesinden büyük utanç duyardı. Yalan söylemek, öğünmek, şatafatlı yaşayış utanç kaynağı idi. (23)

Türk yaşayış tarzı hakkında Hüseyin Namık Orhun ise "onların daima sulak ve otlak yerleri tercih ettiklerini, sürü beslediklerini, aynı zamanda ziraatle meşgul olduklarını, herkesin arazisi olduğunu" belirtmektedir. Türklerin yay, ok, zırh, mızrak, kılıç... gibi silahları vardır. Kemerleri, kabartmalar ve oyuntularla süslenmiştir. "Türkler son derece cesur insanlardır. Namus meselesine çok önem verirlerdi" demektedir. (24)

Yukarıda açıklanan bilgilerin ışığında Türklerin devlet kurmada, ordu yetiştirmede, aile, istiklâl, ülke, hükümlerlik, kut, töre, teşkilatçılık, devlet adamı yetiştirme, bilgelik, adliye, sanayi, ticaret, şehircilik, maliye, yazı, edebiyat, san'at, müzik, din, düşünce, mantık, felsefe'de 2000-1500. yüzyıldan Miladî XI. yüzyıla kadar büyük bir üstünlük gösterdikleri ortaya çıkmaktadır.

Türk bilim adamı Osman Turan "milletlerin istikbali için tarih yazmak, yapmak kadar mühimdir. Zira tarih millî şuuru, böylece meydana gelecektir" der. (25)

Oğuz Kağan'ın yanında bilge bir veziri vardı. Orhun Abidelerinde Bilge Tanyukuk aynı durumdadır. 682'de II. Göktürk devletini kuran İl-Teriş Kağan, Türklüğü yeniden bir araya getirmiştir. O, Türkler'e yalnızca bir millet olarak beraber yaşama şuurunu vermemiş, aynı zamanda Türklükleri ile özgünç duyma gururunu da aşılamıştır.

"Tanrı Türk Kağanlarına, Türk milleti, bir millet olsun diye şans ve bilgi verirdi" sözü ile Bilge-Tonyukuk Türkler'e akademik bir ders vermektedir.

Orhun Kitabeleri'ndeki akademik dersler taşa kazılarak yaygın bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir.

Üç-dört bin yıllık kültür birikiminin sonunda yazılmış olan Kutadgu-Bilig adlı (1070) eserde eğitim ve öğretim faaliyetini yürütenler olarak hakan en başta gelir. Milleti yetiştirmek doyurmak onun görevidir. Aile ikinci eğitim yeridir. Eğitim anne-babanın en başta gelen görevidir. Diğer eğitim ve öğretim kadrosunda ise devlet adamları, hakimler, tecrübeli komutanlar, bilge kişiler, kılıç erleri, güngörmüş ihtiyarlar ve sanat erbabını yetiştiren ustalar bulunmaktadır. Demircilik, çeliğe su verme başta olmak üzere, halı, kilim, keçe, gergef, aplike yapma, altın gümüş, bronz ve diğer madenlerden çeşitli süs eşyaları üreten atelyelerin varlığı kabul edilmelidir. İpek yolu ticaretine hakim olan Türkler kılıç, kalkan, demir aletler, zırhlı deri, kürk yanında diğer üretim maddelerini de satıyorlardı.

At yetiştiriciliğinde ve hayvancılıkta çok usta olan Türkler bunları Çin başta olmak üzere diğer ülkelere ihraç ediyorlardı. Bugün dahi Asya bozkırlarında at sürüleri beslenmekte ve hayvancılık Türkler eliyle yürütülmektedir. Türkler'de eğitimin, göçler sırasında arabalarda da devam ettiği, Çinlilerin Uygurların atalarına "Arabaları yüksek tekerlekli kavimler" dedikleri bilinmektedir. Göç, Türkler bir yere konamadıkları ve yerleşemedikleri için değil, hayvanlarına bol otlak ve su bulmak

içindir. Sabit arazileri olduğu, ziraat yapıldığı, kışlıkların terkedilmediği yaşlıların ve esirlerin burada kalıp çalıştıkları hususu Türk sosyal hayatının bir gereği idi. Atlı Türkler yere, yalnızca atlarının ayakları ile bağlı idiler.

Arap müverrihlerinden el-Cahiz, Fezailü'l-Etrak adlı eserinde Türkler için "bir tek Türk yalnız başına olsa da bir millettir" der. C. Eliot ise; Türklerden bahsederken "şerefli, haysiyetli, çok iyi ruhlı, bununla beraber çocuklarına düşkün, hayvanlara karşı şefkatli, üstelik çok sabırlı bir kimsedir" demektedir. (27)

Türkler bu devirlerde boy hayatı yaşarlardı. Boylardaki insanlara otağlarda, şöenlerde ve eğitim ve talim esnasında meydanlarda savaşımlara dair kahramanlık hikayeleri, masallar anlatılırdı. Bu gelenek halen devam etmektedir. Türklerdeki masal, menkıbe, efsane zenginliğinin temeli buralara kadar dayanır.

Türklerde Tanrı anlayışı da gelişmiştir. Onlar Gök Tanrı'ya inanırlardı. Orhun Abidelerinde bunu görmek mümkündür. Göktürklerdeki Tanrı anlayışı İslamiyetin getirdiği Allah anlayışı ile birbirine çok benzemektedir. Türklerin İslamiyeti kolay kabul edişinde bu inanç benzerliğinin büyük rolü olmuştur.

Türklerde dinin dayandığı temeller din adamlarınca halka ve gençliğe öğretilmektedir. Asya kıt'asının her tarafına yayılmış olan Türkler, bu eğitimin tesiri ile insanlık tarihinde karakterinin sağlamlığı, cesaretinin büyüklüğü ile göze çarpan bir millettir. (28)

Çinli bir tarihçi "Türkler cenkte ölmekle övünür, hastalıkla ölmek onlarda ayıptır" der.

Türklerin inancı ve hayat tarzı, karakteri ile ilgili olarak bir hususun daha açıklanması gerekmektedir. Türklerin İslam dinine girmeleri, Türklerin temel karakterinden biri olan askerlik, yiğitlik, cesaret, kahramanlık duygularını beslemiş eski alp tipinin yerini alperen yani şehitlik, gazilik almıştır.

Ari Dinler'in Türkler arasına girmesi ise çok yıkıcı olmuş, Budizm, Maniheizm, Zerdüştlük gibi Ari Dinlerin tesiri altında kalan Türklerin cesaret, mertlik, şehamet ve gayret duygularını kaybettikleri görülmüştür. el-Cahiz (*) bu konuda şöyle der:

"Türkler zındıklık (Budizm, Maniheizm) dinine girince artık harblerde mağlup olmaya başladılar. Türklerin en kahramanlarından Dokuz Oğuz (Uygur) kabilesi bunlardan biridir. Dokuz Oğuzlar savaşlarda daima ileri giderler ve üsün olurlardı. Ne yazık ki, onlar zındıklık dinine girmeye başladılar, artık onların dillere destan olan kahramanlıkları yok olmuş, şecaatleri de son bulmuştu." (29)

Tecrübeli vezir Tonyukuk, Budizm konusunda Bilge Kağan'a "Buda dini Türk askerlik ruhuna çok kötü tesirler icra edecektir" diyerek uyarıda bulunmuştur. Buda dininin et yemeyi yasaklaması, bu dine giren Türklerin kabuklarına çekilmelerine, silikleşmelerine sebep olmuştur.

Türklerde kadın çocuklar, genç ve yetişkinler, daima binici ve atıcıdır. Kendi işlerini kendileri görmekten zevk duyarlardı. Güzel giyinirlerdi. Ziyafetten (Potlaç) büyük haz duyarlardı. Teşkilatçı bir millet idi.

Türkler'de eğitim bilhassa aileye, sosyal çevreye ve yerleşmiş âdetlere ve geleneklere dayanırdı. Türk devletinin kanunları ve töreleri birer eğitim vasıtası idi.

Türk gencinin temiz bir ahlâk ve karaktere sahip olmasına, yetişkin nesil özel bir önem veriyordu. Kadın ve erkeğe aynı eğitim gösterilirdi.

Ailede kadının rolü çok büyüktür. Aile fertleri kadınlara karşı büyük saygı gösterirlerdi. Türkler kız çocuklarına da diğer milletlere nazaran özel bir önem verirlerdi. Kızlar bile küçük yaşta savaş eğitimine başlıyorlardı.

Çocukların eğitiminde uygulanan metod, Türk'ün her günkü yaşayışına uygundur. Yani çocuklar milletin genel menfaatlerine uygun olarak yetiştirilirdi. Çocuklara avcılık ve harp idmanları yaptırılırdı. İyi ata binmeleri, silah kullanmaları öğretilirdi.

Çocuklar küçük yaşta at yerine koyuna biner, kuş ve sığana ok atarlardı. Biraz daha büyüyünce tavşan, tilki avına giderler, yiyecek, giyecek ve üzerine oturacakları postekiler getirirlerdi. Deri ve kürk işlemlerini çok iyi biliyorlardı.

Ağır silahları kullanır hale gelince savaşa iştirak ediyorlardı. Bu gençler toplumdan büyük saygı görürdü. Erkek çocukları çevrelerine faydalı olacak şekilde yetiştirilirken, kız çocukları ev işlerine alışmak, ev düzenini öğrenmek, el mahareti kazanmak, gergef işlemek, halı, kilim dokumak, kök boyadan çeşitli ip boyamak ve bunları el dokumalarında ve gergefte kullanmak üzere hazırlarlardı. Çocuklar nazlı büyütülmez, bilakis dayanıklı olmasına dikkat edilirdi. Bir yiğitlik gösterinceye kadar çocuklara ad konmazdı. Korku diye birşey bilmezlerdi. Türklerin eğitimi ana hatları ile İslamiyete kadar böyle devam etmiştir.

Tarihte Türk sözü, tarihin en eski çağlarında da belirli bir kavimler birliğini gösteren bir ad olarak bilinir. İlk bilinen devlet Hun İmparatorluğudur. (M.Ö. IV. asır). Türk adını kullanan ilk devlet ise Göktürk Devletidir. (VI. asır) Bu çalışmada İslamiyet öncesi dönemde bozkır kültürüne sahip olan Türklerin ortak kültürel yapıları ve yaygın eğitim niteliği arzeden genel eğitim anlayışları ve bu eğitim sonucunda ortaya çıkan kültürel miras ve davranış kalıpları devlet ismi zikredilmeksizin ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türk devletleri ayrı ayrı incelenmemiştir. Bu konunun ayrı bir çalışmada ele alınması düşünülmüştür.

Bütün bu açıklamalardan sonra Türklerde eğitim ve öğretim hayatını şöylece özetlemek mümkündür.

- 1- Eğitim küçük yaşta başlamaktadır.
 - 2- Kız ve erkek çocuk ayırımı yapılmamaktadır.
 - 3- Kız çocuklara ayrı bir önem verilmektedir.
 - 4- Tecrübeli, güngörmüş devlet adamları, kumandanlar, kılıç erleri, şair ve bilgeler, sanatkarlar ders vermektedir.
 - 5- Savaş eğitimi yanında, meslek eğitimi de verilmektedir. Üretim çeşidi başta savaş araç ve gereçleri dahil olmak üzere çok fazladır.
 - 6- Eğitim ve öğretimde iyi örnek olma, mükemmeli örnek alma esas alınmıştır.
 - 7- Takrir (anlatım), Gözlem, Tecrübe (uygulayıp yapma) vb. metodları kullanılmıştır.
 - 8- Eğitim ve öğretim herkese açıktır.
 - 9- Eğitim devamlıdır. (Hayat boyudur)
 - 10- Eğitim otağlarda, meydanlarda, yerine göre dağlarda av sırasında yapılmaktadır.
 - 11- Eğitim uygulamaya dönüktür.
 - 12- Yazı çok erken çağlarda (M.Ö. 2500) kullanılmaya başlanmıştır.
 - 13- Türklerin kendilerine mahsus bir takvimleri vardır.
 - 14- Taş, madeni kap... vb. malzemeye, çini tabletlere yazı yazılmıştır.
- Türklerde eğitim; anlatıma, gözleme, deneye, mükemmeli örnek almaya, bizzat yapmaya, uygulamaya dayanan bir eğitim tarzıdır. Bu eğitim tarzı günümüzde yaygın eğitim ya da hayat boyu eğitim ilkesi ile de açıklanabilir.

DİPNOTLAR

- (*) S.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
(**) S.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi
1. Wolfram Eberhard, Çin Tarihi, TTK Yayını, Ank. 1987, s. 17
 - * Bu altın elbise halen Kazakistan'ın başkenti Alma-Ata Devlet Müzesinde teşhir edilmektedir.
 2. Refik Özdek, Türklerin Altın Kitabı C. 1. Tercüman Yay. İstanbul, 1990
 3. age. s. 32-35
 4. İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, 2. baskı, Boğaziçi yayınevi, İstanbul 1983, s. 321-325
 5. Osman Turan, Oniki Hayvanlı Türk Takvimi, DTCF yayını, İst. 1941
 6. Fahrettin Olguner, Türk-İslam Düşüncesi Üzerine, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s. 19
 7. age s. 39-52
 8. Halil Cin, Ahmet Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, C. 1 S.Ü. Yayını, Konya 1989 S. 29-30
 9. İbrahim Kafesoğlu, Türk Bozkır Kültürü, TKAE Yayını Ankara 1987 s. 1-3
 10. age. S. 13
 11. age. S. 16-17
 12. age. S. 21-22
 13. age. S. 22-34
 14. age. S. 34-35

15. age. S. 37-46
16. age. S. 70-84
17. age. S. 105-109
18. Bahaddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, c. 4, KB Yayını, Ankara, 1978
19. Bahaddin Ögel, Türk Mitolojisi C. 1. AKDYYKTevhid-i TedrisatK. Yayını, Ankara, 1989 s. 66-70
20. Zekeriya Kitapçı, Saadet Asrında Türkler, Konya 1993, S. 41-44
21. İbrahim Kafesoğlu, Türk Bozkır Kültürü, TKAE, Ankara 1987, S. 108-109
22. age. S. 127-129
23. age. S. 131-138
24. Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, TDK Yayını, Ank. 1987, S. 14-17
25. Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, C. 1, Turan Neşriyat Yurdu, İst. 1969, S. IX
27. Zekeriya Kitapçı, Orta Doğu Türk Askeri Varlığının İlk Zuhuru. TDAV Yayını, İstanbul, 1987, S. 2-3
28. Hasan Ali Koçer, Eğitim Tarihi, Ankara, A.Ü. EBF Yayını, 1971 s. 9-12
- * el-Cahiz (Ölm. 869) Hristiyanlık için de aynı görüşleri ileri sürmektedir.
29. Zekeriya Kitapçı, Orta Doğu Türk Askeri Varlığının İlk Zuhuru, TDAV Yayını, İstanbul, 1987, S. 3'e atfen.